

„száll a szürke sziklákra”

Kodály Zoltán és Weöres Sándor találkozása

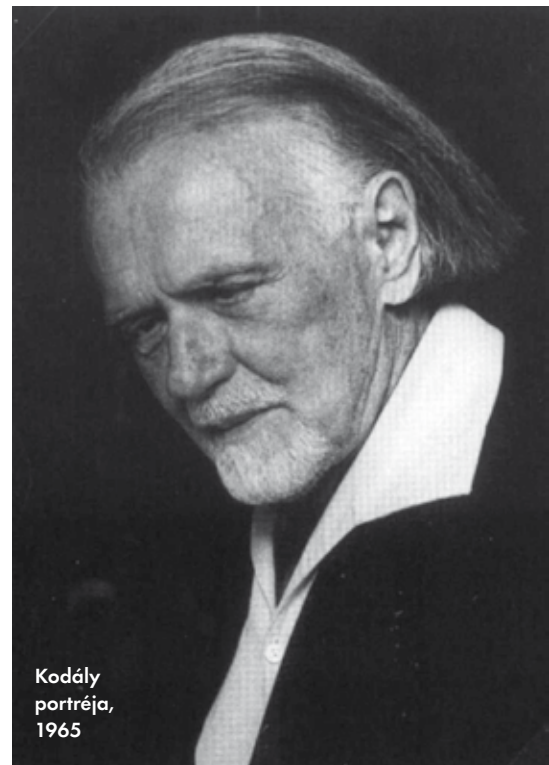
Kodály Zoltánt elsősorban mint zenepedagógust, illetve vokális zeneszerzőt tartják számon; szövegválasztásairól már hosszú tanulmányok jelentek meg. Nem csoda, hogy magyar szakos múltjával értőn nyúlt a magyar versekhez, sőt, az sem, hogy a megzenésítés során olyan prozódiaival, a szöveg kívánalmainak figyelembevételével közelített a költeményekhez, hogy könnyű azokat összeilleszteni a dallammal.

Talán különös, hogy az ismert és elismert művész figyelme negyvenhét évesen egy olyan költő felé fordult, aki akkor még igen fiatal volt, s a neve sem csengett annyira ismerősen, mint manapság. *Weöres Sándor Öregek* című versét 1929-ben közölte a *Pesti Hírlap* a tizenöt éves költő diáksapkás képével. Kodály Zoltánt már ekkor megérintette a vers, s 1933-ban – a költő által később jóváhagyott módosításokkal és rövidítéssel – vegyes karra megkomponálta. A mű 1934-ben az első kecskeméti *Hírös Hét* nevezetes Kodály-bemutatókkal ékes kórushangversenyén hangzott el először a *Kecskeméti Dalárda* előadásában, *Vásárhelyi Zoltán* vezényletével.

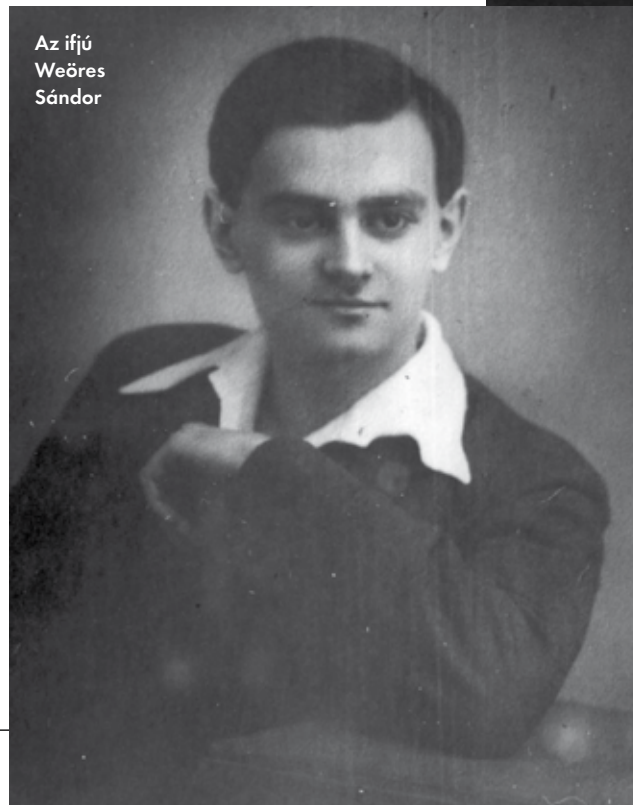
Mit láthatott meg akkor a fiatal költőben a zeneszerző? „A vers mindjárt megkapott, mert ritkán hallani ilyen őszinte érzést, és főleg fiatalembertől, az öregek iránti szánalmat” – nyilatkozta később Kodály a művéről. Ez a vélemény szintén különös, ha az ember jobban belegondol. Weöres Sándor később éppen verseinek a ritmikusságával, zeneiségével került a figyelem középpontjába: ritmusai annyira pontosak, hogy az ütemfajtákat tanítani lehet a szövegeivel. Virtuóz karakterdarabjai a mai napig a beszédgyakorlat-oktatás kedvelt tananyagai. Mégis, Kodályt az a rendkívül mély érzésvilág ragadta meg, amellyel egy nagyon fiatal ember látja maga előtt az időseket; nem a boldog öregkort mutatja meg, hanem a terheket cipelő aggokat, akik várják, mikor tehetik le az életük súlyát. Az ablakban álló fiatal, aki nézi az időseket, nem kegyetlen ítéletet mond felettük, inkább úgy látszik, hogy eljövendő önmagát, saját későbbi sorsát látja általuk. Kodály egy látszólag táncos lüktetést választott a vershez, ám hatnyolcadas ütemei sokkal súlyosabbak annál, mint amit a kiírás sugall. A szoprán szinte

narrátorként mondja a verset, a többi szólam pedig hangulatfestő színekkel érzékelteti azt a lelkiállapotot, amelyben az elbeszélő éppen van. Az utcán bandukoló öregek koppanó botjait imitáló szerkezet rajzolja meg, s a tartalom a gondolatmenet előrehaladtával egyre sűrűbb: az életgyertyán lefolyik a viasz, úgy tetszik, egy idő után senkinek sincs már szüksége az emberre. Ezen a ponton, ahol reménytelenné válna a helyzet, a több szólamra osztott kórus meleg, megnyugtató, a kilátástalanságot feloldó, széles harmóniáiban szólal meg a várt enyhülés: „no, gyere, tedd le!” A záróakkord egy olyan sűrű, mégis fényes H-dúr akkord, amelyben megszűnik az idő, s eloszlik minden szenvedés.

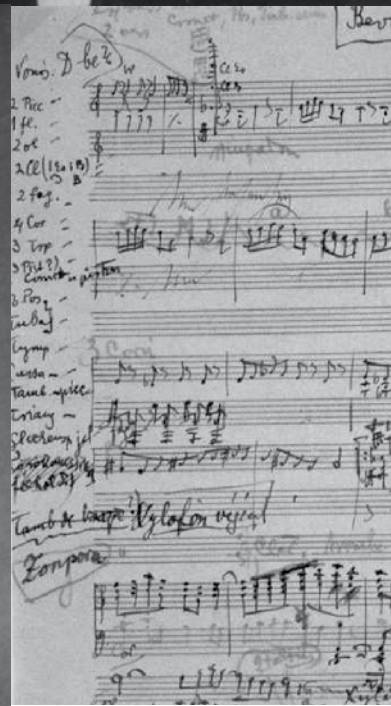
Ez a darab egy nagyon ígéretes munkakapcsolat kezdete volt. Az ember azt gondolná, hogy biztosan Weöres is tanult zenét, de írásából ennek pont az ellenkezője derül ki. A költő antimuzikálisnak tartotta magát, akit „rossz hallása” miatt „soha nem lehetett zenére megtanítani”. Amikor Kodály 1938-ban további együttműködést kért tőle, akkor közös munkájukról egy levelében azt írta: „nyakig

Kodály
portréja,
1965

Az ifjú
Weöres
Sándor

benne vagyok a *Bicinia Hungarica* szövegtelem darabjainak megszövegesítésében; a variációk egész tömege hever körülöttem. Nincs senki zeneértő segítségem; zeneértés nélkül, ügyetlenül csetlek-botlok a hangjegyek között, de azért egyre jobban eligazodom.” Amikor azután *Veress Sándor* a Kodály- és Bartók-tanítvány zeneszerző-zongorista és népzene kutató segítségére volt a cseremis népdalok megismerésében – amelyek az említett gyűjtemény negyedik füzetébe kerültek –, úgy érezte, hogy több sikerrel írhat szöveget a nyersfordítások alapján: „talán sikerült nagyjából eltalálnom a dalok ütemét és hangulatát” – írta Kodálynak. Ami neki győtrelem volt a zenei előképzettség híján, az a kivülről számára bámulatos kreativitásnak tetszett: egy elénekelt, bemutatott frázisra kapásból több szövegváltozatot volt képes rögtönözni, s ezeknek mindegyike tökéletesen illeszkedett a dallam ritmusához.

Később még egy nagyobb karmű került ki kettejük műhelyéből, a *Norvég leányok* (1940). A vers kiválasztásában Kodályt talán az is motiválhatta, hogy 1940-ben a náci csapatok lerohanták Norvégiát; együttérzését a témaválasztással tudta kifejezni. A tempó meghatározásánál sajátos utasítást találunk: könnyedén, lebegve. Valóban lebeg az egész mű, impresszionista hangulatát apró, hangfestő motívumok szerepeltetése erősíti. Esik az eső, s a víztől minden csillog, ragyog, ugyanakkor a színek szürkések, ködösek. A balholmi emberekre jellemző távolságtartást Weöres nagyon egyszerűen fogalmazza meg: mindig mosolyognak, de sohase nevetnek. Ez a sor, mintegy mottó a darab végén is visszatér, keretbe foglalja a művet. A darabban nincs a többi fölé rendelve egyetlen szólam sem, az

egész kórus egyenrangú, egyformán jelentős szerepben énekel; dominanciát csak az adott hely zenei kívánalmi jelenthetnek az egyes szólamok számára. Az impresszionista hatást Kodály olyan eszközökkel éri el, mint például a páros kötések alkalmazása; évszázadokon átívelő hagyomány ez, amely ringató, vagy – előadásmódtól, zenei helytől függően – akár sóhajtozó jelleget kölcsönöz a zenének. Weöres nem fukarkodik az alliterációkkal sem; a csúcsos csuklyák, vagy az esőnél írott „száll a szürke sziklákra” kifejezés olyan belső ritmust nyer a betűrimektől, amely tovább árnyalja, lágyítja a mű hangulatát. Kodály szívesen játszik az „esik” szóval, a susogó hang és a koppanó befejezés közelsége virtuóz, ritmikai játékokra ad lehetőséget.

Mit jelentett Weöres számára a Kodállal való munka? Erről ő maga így vall: „[...] nagyon sok kis dallamra lehetett és kellett szöveget készítenem. Ezek részben Kodály saját dallamai voltak, főleg a 100 kis induló [Ötfokú zene, II.] című kottafüzet darabjai, részben pedig cseremis dallamok. [...] Ritmikai dolgokat nagyon sokat tanultam Kodálytól. [...] Megmutatható nyoma a sok ritmusvázlat, amelyet életemben készítettem. [...] Gyerekverseim, amelyek eredetileg többnyire ritmusvázlatnak készültek, mind, vagy majdnem mind Kodály-hatást mutatnak.” Vagyis Kodály nélkül valószínűleg Weöres Sándor sem lett volna azzá, aki így képes fordítani Dzsajadéva Pásztorénekét:

*Székfűviráglehelzetuhatagos-örömillatu
délövi szélben,
fülemüleszavú kusza méhzigegésű lugas
susogó sűrűjében
Hari vigad a gyönyörű dalu kikeletben,
sírjon az elhagyatott, ime táncol
a vadörömi lánykaseregben.*

A fordításhoz egy anekdota is kötődik: egy verstani témájú, nemzetközi konferencia záróvacsoráján az asztal mellett az egyik magyar részvevő félhangosan elkezdte szavalni a Gíta Govinda idézett sorait. A közelben ülő indiai irodalomtudós kezében megállt a kanál, majd azt mondta: „Nem értek egyetlen szót sem, de amit hallok, az Dzsajadéva Pásztoréneke.” A ritmusa tehát tökéletes, a szavaktól függetlenül benne él az eredeti.

Kodály Zoltán születésének 135. és halálának 50. évfordulója kapcsán most életműve újból a reflektorfénybe került. Pedagógiai munkássága a mai napig kihat az iskolai ének-zeneoktatásra, sőt, a rendszer hibáit az alapgondolatokhoz, a gyökerekhez való visszanyúlással próbálják orvosolni. Mivel a zeneszerző egyrészt beállítottságánál fogva szeretett énekhangra komponálni – ugyanakkor deklarált célja is volt, hogy az éneklés által építse a magyar kultúrát –, könnyű olyan művekre és gondolatokra találni, amelyek ebben segíthetnek. Vagy akár teljesen új távlatokat nyithatnak; új utakra terelhetik az embert, mint a fiatal Weöres Sándort. ♦

WEÖRES SÁNDOR ÖREGEK

Kodály Zoltán mesternek

Oly árvák ők mind, az öregek.

Az ablakból néha elnézem őket, hogy vacogó szélben, gallyal hátukon mint cipekednek hazafelé – vagy tikkadt nyárban, a tornácra hogy üldögélnek a napsugárban – vagy téli estén, kályha mellett hogyan alusznak jóízűen – nyújtott tenyérrel a templom előtt úgy állnak búsan, csüggeteg, mint hervadt őszi levelek a sárga porban. És ha az utcán bottal bandukolnak, idegenül néz a napsugár is és oly furcsán mondja minden ember: „Jónapot, bácsi.”

A nyári Nap,
a téli hó,
őszi levél,
tavaszi friss virág
mind azt dalolja az ő fülükbe:
„Élet-katlanban régi étek,
élet-szekéren régi szalma,
élet-gyertyán lefolyt viasz:
téged megettek,
téged leszórtak,
te már elégtél:
mehetsz aludni...”

Olyanok ők,
mint ki utazni készül
és már csomagol.

És néha, hogyha agg kezük
játszik egy szőke gyerekfejen,
tán fáj, ha érzik,
hogy e két kézre,
dolgos kezekre,
áldó kezekre
senkinek sincsen szüksége többé.

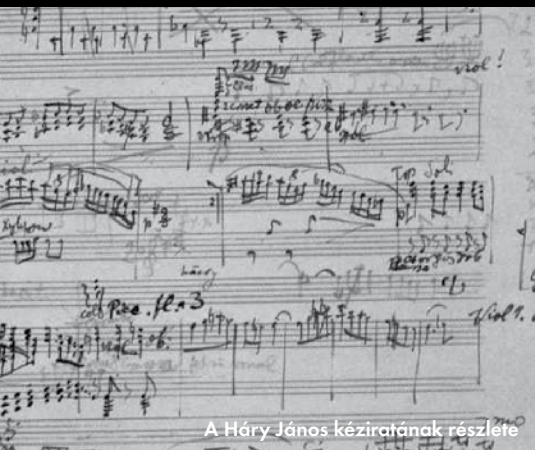
És rabok ők már,
egykedvű, álmos, leláncolt rabok:
hetven nehéz év a békó karjukon,
hetven év bűne, baja, bánata –
hetven nehéz évtől leláncolva várják
egy jóságos kéz,
rettenetes kéz,
ellentmondást nem tűró kéz
parancsszavát:

„No, gyere, tedd le!”

LEXIKON:

A cikk tényanyagához felhasznált jegyzetek:

1. Ittész Mihály: Egy „antimuzikális” költő, avagy Weöres Sándor, a zeneszerzők szövegírója, <http://www.forrasfolyoirat.hu/0306/ittesz.html>.
2. Körber Tivadar: Kodály műveinek irodalmi forrásai, <http://www.forrasfolyoirat.hu/0712/korber.pdf>. Az anekdotát elmesélte: Szepes Erika irodalomtörténész, klasszika-filológus, vallástörténész, kritikus, egyetemi tanár, szerkesztő.

A Hány János kéziratának részlete